

Anton de Kom Universiteit van Suriname Bibliotheek

Universiteitscomplex, Leysweg 86, Paramaribo, Suriname, Postbus 9212
Telefoon (597)464547, Fax (597)434211, E-mail: adekbib@uvs.edu

APPROVAL

NAAM: ... *Magotae Osria Ajusa*

verleent wel / niet aan de AdeKUS kosteloos de niet-exclusieve toestemming om haar / zijn Drs. / B.Sc. / M.Sc. afstudeerscriptie online beschikbaar te stellen aan gebruikers binnen en buiten de AdeKUS.

Plaats en datum, ... *24 november 2025*

Handtekening ... *D. Magotae*

ANTON DE KOM UNIVERSITEIT VAN SURINAME

Faculteit der Juridische Wetenschappen

**DE REGULERING VAN DE INDUSTRIËLE
HENNEPTEELT IN RELATIE TOT DE RECHTEN VAN
DE IN STAMVERBAND LEVENDE VOLKEN IN
SURINAME**

Thesis ter verkrijging van de graad van Bachelor of Laws (LLB)

Bacheloropleiding Rechten

Magotoe, Osira

Begeleider: Mw. mr. G. Griffith

Paramaribo, 24 november 2025

Voorwoord

Ter afronding van mijn bacheloropleiding Rechten aan de Anton de Kom Universiteit van Suriname moet ik een wetenschappelijk onderzoek verrichten. Het doel van dit onderzoek is de toetsing van de eindtermen van deze opleiding, namelijk:

- Kennis en vaardigheden met betrekking tot juridische vraagstukken;
- Oordeelsvorming op basis van het identificeren en verzamelen van de rechtsvraag;
- Communicatie om in teamverband te functioneren;
- Leervaardigheden om een rechtswetenschappelijk onderzoeksopzet te maken.

Er is gekozen voor het onderwerp **“Wat kunnen de juridische consequenties zijn bij de regulering van industriële hennepcultuur in relatie tot de grondenrechten van de in-stamverband levende volken in Suriname?”**. De aanleiding hiervoor is het gecompliceerde karakter van het juridische kader waarin het onderwerp valt, evenals het feit dat er weinig, tot bijna geen literatuur hierover bestaat. Bij de regulering van hennep voor industriële doeleinden zal de overheid rekening moeten houden met het uitgeven van gronden die volgens het internationaal recht toebehoren aan de inheemse en andere in stamverband levende volkeren. De overheid heeft als taak om deze rechten wettelijk te erkennen.

Als eerste gaat mijn dank uit naar de Almachtige die mij gezondheid, inzicht, kracht en wijsheid heeft gegeven in de afgelopen periode. Tevens gaat mijn dank in het bijzonder uit naar mijn ouders en Krak Elton, die gedurende mijn gehele studie hun bijdrage op elk gebied hebben geleverd. Niet te vergeten mijn broers en zusters, die altijd bereid waren mij te stimuleren waar nodig.

Een woord van dank gaat uit naar mijn begeleider Mw. mr. G. Griffith die mij met raad en daad heeft bijgestaan. Ik bedank haar voor haar constructieve commentaar, kritische blik, goede suggesties en positieve houding tijdens dit onderzoek.

Voor u ligt het eindresultaat, waarmee een wetenschappelijke bijdrage wordt geleverd aan dit rechtsgebied. Ik ben er trots op!!!

Ik wens u veel leesplezier toe!

Magotoe Osira

Paramaribo, 24 november 2025

Lijst van gebruikte afkortingen

Art.
DNA
i.w.tr.

MvT
Stb.
Trb.
UNTS
v.C.
vol.

Artikel
De Nationale Assemblée
Inwerkingtreding

Memorie van toelichting
Staatsblad
Tractatenblad
United Nation Treaty Series
Jaar voor Christus
volume

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Lijst van gebruikte afkortingen.....	4
Inhoudsopgave.....	5
Inleiding.....	7
Hoofdstuk 1. De regulering van industriële hennep teelt in Suriname in relatie met de internationale -en mondiale richtlijnen voor grootschalige hennep teelt.....	13
1.1 Algemene informatie over Hennep.....	13
1.2 Internationaalrechtelijke verplichtingen betreffende hennep teelt vervat in VN- en EU- verdragen. 14	
1.2.1 Internationaal Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw.....	14
1.2.2 Verdrag inzake Biologische Diversiteit.....	16
1.2.3 Verordening (EU) nr. 1307/2013.....	18
1.2.4 Verordening (EU) nr. 2023/1115.....	19
1.3 De juridische weergave voor de legale teelt van industriële hennep in Suriname.....	20
Hoofdstuk 2 Grondenrechten.....	24
2.1 Internationale standaarden voor grondenrechten.....	25
2.1.1 Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 no. 169 (ILO-convention no. 169).....	25
2.1.2 American Convention on Human and Peoples' Rights (ACHPR).....	26
2.1.3 United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP).....	27
2.2 Surinaamse schendingen met betrekking tot grondenrechten.....	28
2.2.1 Saramaka- vonnis.....	28
2.2.2 Kaliña & Lokono-vonnis, 2015.....	29
2.3 Nationale wet- en regelgeving voor grondenrechten.....	30
Hoofdstuk 3 De juridische toetsing van de regulering van industriële hennep teelt aan de grondenrechten van de inheemse en tribale volken.....	32
Juridische analyse en weerlegging van tegenargumenten tussen industriële hennep teelt en grondenrechten in Suriname.....	32
Wet Industriële Hennep teelt als sectorale wet.....	32
Niet-implementeren van FPIC.....	33
Ontbreken MEA/MER-verplichting.....	34
Gebrekkige toegang tot effectieve rechtsmiddel.....	35
Conclusie.....	37
Aanbevelingen.....	38

Geïntegreerde oplossing voor duurzame Industriële Hennepteelt in Suriname 38
Literatuurlijst..... 40

Inleiding

Rondom 8000 v.C. vonden archeologen een stukje textiel vervaardigd uit hennep.¹ Circa 5000 v.C. kwam de eerste vermelding van medicinaal gebruik van cannabis tegen onder- meer malaria, verstopping, reumatische pijnen en diverse vrouwenkwalen.² Uit het voorgaande blijkt dat het gebruik van hennep historisch diepgeworteld is. Heden ten dage is dit fenomeen wettelijke gereguleerd in onder meer Nederland, Columbia, Nederland en Suriname.³

Suriname heeft het proces tot de wettelijke regulering hiervan opgestart. Het eerste wetsonderwerp, genoemd “Wet van ...houdende regels inzake teelt van Hennep ten behoeve van de Industriële doeleinden en wijziging Wet Verdovende Middelen (WVM)”, werd op 31 augustus 2018 ingediend.⁴ Vervolgens werd op 15 februari 2022 wederom een wetsvoorstel, getiteld “Wet van ...2022, houdende regels inzake de Industriële Hennep alsmede de oprichting van het Nationale Instituut voor Industriële Hennepteelt Suriname (NIIHS) en nadere wijziging van de WVM”, aan DNA aangeboden.⁵ Het wetsontwerp inzake industriële hennep teelt, waarvan de behandeling op 18 oktober startte, is op 01 september 2023 door DNA goedgekeurd en op 13 september 2023 gepubliceerd.⁶ Het doel van de wet is het scheppen van de minimale randvoorwaarden voor de teelt en productie van de industriële hennep in Suriname, alsmede de oprichting van de NIIHS en de wijziging van de WVM.⁷ Door de publicatie in het Staatsblad heeft deze wet rechtskracht.

Cannabis Sativa L., ook wel Kemp genoemd, is een verzamelnaam voor cannabisplanten die afkomstig zijn uit West- en Centraal-Azië, maar tegenwoordig over de gehele wereld groeit.⁸ De Cannabis Sativa L. produceert veel planten, waaronder hennep en marihuana.⁹ Hennep uit deze plant, is een landbouwproduct, dat vanwege zijn duurzaamheidspotentieel op grote schaal wordt

¹ Booth 2004, hoofdstuk 1.

² Booth 2004, hoofdstuk 1.

³ ‘The Latin America Hemp Market. A work in Progress with Great Potential’, Hemp Benchmarks, 7 februari 2022.

⁴ Wetsvoorstel Industriële Hennepteelt en wijziging WVM (DNA-voorstelnummer 1477/18).

⁵ Wetsvoorstel Industriële Hennep alsmede de oprichting van het Nationale Instituut voor Industriële Hennepteelt Suriname (NIIHS) en wijziging van de WVM (Agenda-nummer 266/22).

⁶ Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no. 137).

⁷ MvT Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

⁸ ‘De rijke geschiedenis van de Cannabis Sativa plant’, Tijd voor je tuin, 16 juni 2022.

⁹ Atakan 2012.

geteeld en verwerkt voor industriële doeleinden, zoals de productie van textiel, bouwmaterialen en papier.¹⁰ Wereldwijd heeft deze sector een economische impact,¹¹ hetgeen Suriname de mogelijkheid biedt om hiervan te profiteren.

Hoewel Suriname bekend staat om zijn uitgestrekte bosgebieden, met ongeveer drieënnegentig procent (93%) van het land bedekt met bos,¹² is het areaal landbouwgrond relatief klein. Volgens de Wereldbank is in het jaar 2022 slechts nul komma vijfenveertig procent (0,45%) van de landoppervlakte als landbouwgrond gebruikt.¹³ Desalniettemin biedt de beschikbaarheid van onbenutte landbouwgrond kansen voor de teelt van industriële hennep hetgeen zal bijdragen aan de economische ontwikkeling van het land. Het Nationaal Landbouwplan Suriname 2023-2030 beoogt dan ook om binnen vijf jaren tweehonderdtwintigduizend (220.000) hectare onbenutte landbouwgrond voor duurzame landbouw in gebruik te nemen.

De beschikbaarheid van deze landbouwgronden zijn niet gelijkmatig verdeeld over de districten van het land.¹⁴ In de districten Wanica, Para, Brokopondo, Marowijne, Nickerie en Sipaliwini wonen de meeste inheemse en andere in stamverband levende volken.¹⁵ Volgens Internationaal recht hebben deze groepen een aparte rechtstitel op grond, hetgeen gebaseerd is op zelfbeschikking, landrechten, culturele integriteit en het recht op vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming.¹⁶ Dit beginsel houdt in dat betrokken gemeenschappen voorafgaande aan enig activiteit hun geïnformeerde toestemming moeten hebben verleent, voordat hun gronden voor activiteiten zoals hennepeteelt mogen worden gebruikt.

Bij de toewijzing van grond voor hennepeteelt in de voorgenoemde districten dient de overheid derhalve rekening te houden met deze aparte rechtstitel. Het is van groot belang dat deze rechten worden gerespecteerd en dat de belangen van deze gemeenschappen in overweging worden genomen in de besluitvorming over landgebruik.

¹⁰ L. Pal & L.A. Lucia 2019, p. 2460-2464.

¹¹ 'Ook Nederlandse bedrijven verdienen aan cannabis', Wapwinkel, 17 januari 2019.

¹² 'REDD+ Suriname', surinaamredd.org.

¹³ 'Suriname-Agricultural land (% of the land area)', Tradingeconomics.com.

¹⁴ Paauwe 2023.

¹⁵ 'Fact sheet baselinestudie van inheemse volken in Suriname', vids.sr, maart 2021. Volgens de ontwerpwet voor grondenrechten worden de in stam verband levende volken ook wel tribale volken genoemd.

¹⁶ Art. 14 lid 1 en art. 16 lid 2 Verdrag betreffende inheemse en in stam verband levende volken in onafhankelijke landen (ILO-verdrag no. 169), Genève 27 juni 1989, (Trb. 1990, 92).

Het doel van deze afstudeerscriptie is om na te gaan hoe er bij de regulering van Industriële Hennepteelt rekening moet worden gehouden met de grondenrechten van de in stamverband levende volken in Suriname. Om een oplossing voor dit probleem te kunnen verwezenlijken wordt de volgende probleemstelling geformuleerd:

Wat kunnen de juridische consequenties zijn, bij de regulering van industriële hennepeteelt in relatie tot de grondenrechten van de inheemse en andere in stamverband levende volken in Suriname?

Om specifiek in te gaan op de probleemstelling zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoe is de industriële hennepeteelt in Suriname gereguleerd?
2. Wat zijn de grondenrechten van de inheemse en andere in stamverband levende volken in Suriname?
3. Wat kunnen de juridische consequenties zijn bij de regulering van industriële Hennepteelt voor de inheemse en andere in stamverband levende volken?

Doelstelling van het onderzoek

De doelstelling van dit onderzoek is om na te gaan op welke wijze de Surinaamse regering rekening moet houden met de grondenrechten van de inheemse en tribale volken, bij de regulering van industriële hennepeteelt. Hiertoe worden internationale en nationale rechtsbronnen bestudeerd. Tevens worden de Wet voor Industriële Hennepteelt en de raamwet Collectieve rechten van de inheemse en tribale volken geanalyseerd. Op basis van deze analyse worden aanbevelingen geformuleerd. Het ligt in de bedoeling dat deze zullen dienen als effectuering bij de regulering van Industriële Hennepteelt.

Juridische relevantie

Middels dit onderzoek zal het belang van het incorporeren van het lokaal bestuur bij het houden van toezicht op de naleving van de wet worden benadrukt. Het richt zich op de juridische gevolgen

die kunnen ontstaan wanneer bij de regulering van industriële hennepteelt geen rekening wordt gehouden met de collectieve rechten- mede omvattende de grondenrechten- van deze gemeenschappen.

Art. 4 van de Wet Industriële Hennepteelt bepaalt dat de minister een directie benoemd voor het NIIHS, belast met toezicht en uitvoering van de wet.¹⁷ Er is evenwel geen vereiste dat deze kennis draagt van de bestuurlijke processen van inheemse en tribale volken. De directieleden zijn niet verplicht expertise te hebben op het gebied van traditionele besluitvorming, collectieve grondenrechten gebaseerd op gewoonterecht, of het recht op Free, Prior and Informed Consent (FPIC: voorafgaande geïnformeerde toestemming), zoals verankerd in internationale verdragen (zoals opgenomen in het ILO-verdrag no. 169).

Door het ontbreken van zo een vereiste kan een lacune ontstaan tussen de wetgevende en uitvoerende macht enerzijds en de lokale gemeenschappen anderzijds. Dit kan leiden tot schendingen van de rechten van deze gemeenschappen, met name wanneer zij niet naar behoren worden betrokken bij de besluitvorming en hun recht op FPIC niet wordt gerespecteerd.

De juridische relevantie van dit onderzoek ligt derhalve in de verplichting van de staat Suriname om- zowel op internationaal als nationaal niveau- de grondenrechten van de inheemse en tribale volken te waarborgen bij de toewijzing en exploitatie, met begrip op FPIC.

Maatschappelijke relevantie

Ingevolge art. 6 G.W. heeft de Surinaamse overheid de taak ontwikkelingsmogelijkheden van de eigen natuurlijke omgeving te identificeren en de rechtszekerheid te vergroten. Dit is van belang gezien de financieel – economische problemen waarin Suriname zich bevindt; het land kamt met een schuldenlast. De huidige inkomsten van het land zijn onvoldoende om de uitgaven te dekken. De regering is genoodzaakt maatregelen te treffen die de uitgaven verminderen en de inkomsten verhogen. Tegelijkertijd moeten de maatregelen zodanig worden getroffen, dat de bevolking niet te zwaar belast wordt door de correctieve maatregelen.¹⁸ In dit kader kan de regulering van industriële hennepteelt een inkomsten bron vormen. Echter, bij de effectuering hiervan dient de

¹⁷ Art 3 lid 1 Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

¹⁸ Ministerie van Financiën en Planning 2021.

overheid niet alleen de belangen te waarborgen, maar ook de rechten van de inheemse en andere in stamverband levende volken te respecteren. Dit betekent dat het woon- en leef genot van deze gemeenschappen niet of zo min mogelijk mag worden aangetast en dat hun grondenrechten in overeenstemming met nationale en internationale verplichtingen beschermd moeten blijven.

Juridisch Kritische relevantie

Dit onderzoek is juridisch kritisch relevant omdat het een conflict in de Surinaamse wetgeving blootlegt. Enerzijds is er een Wet Industriële Hennepteelt, die gericht is op economische groei. Anderzijds ontbreekt er een wettelijke basis die de grondenrechten van de inheemse en ander in stam verband levende volken beschermt en afdwingbaar maakt. Hierdoor ontstaat een tegenstrijdigheid: de overheid creëert met de ene wet mogelijkheden terwijl de andere wet niet is gereguleerd.

Het centraal probleem is wat er ontbreekt in de hennepeteeltwet. De wetgever maakt in art. 4 Wet Industriële Hennepteelt geen melding van de verplichting tot FPIC. Dit omdat er geen wettelijke verplichting bestaat om de inheemse en andere in stam verband levende volken te raadplegen of hun toestemming te vragen voordat hun gronden voor hennepeteelt worden gebruikt.

Dit is waar het Constitutioneel Hof van Suriname een cruciaal rol moet spelen. Het Hof moet toetsen of de Wet Industriële Hennepteelt in strijd is met de rechten van deze gemeenschappen opgenomen in internationale rechtsbronnen. Dit onderzoek werpt daarmee een essentiële en dringende vraag op: Mag de overheid een economische wet uitvoeren, gezien het ontbreken van de grondenrechten van de inheemse en tribale volken?

Deze kritische analyse is van belang omdat het aantoont dat de overheid haar grondwettelijke verplichting opgenomen in art. 6 G.W. niet nakomt. Zolang zij enerzijds een economische wet uitvaardigt en anderzijds de wettelijke bescherming van de grondenrechten van de daartoe betrokken groepen uitstelt, schept zij rechtsonzekerheid voor alle partijen. Dit onderzoek benadrukt daarmee de noodzaak van een coherent rechtskader waarin de economische ontwikkeling en de bescherming van de grondenrechten in evenwicht staan.

Methodologie

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van methoden en technieken van juridisch onderzoek. Deze methode is gericht op het beschrijven, interpreteren van het geldende recht. Deze centrale activiteit bestaat uit het verzamelen, bestuderen en analyseren van rechtsbronnen.

Het literatuuronderzoek verliep volgens een systematische aanpak. De zoektocht startte met een oriëntatie met behulp van trefwoorden als “industriële hennepeteelt”, “grondenrechten van de inheemse en andere in stamverband levende volken”, “ILO 169”, “FPIC”, “raamwet Collectieve grondenrechten”. Deze zoektermen werden gebruikt in digitale databanken, de bibliotheekcatalogus van de Anton de Kom Universiteit (ADEKUS) en via zoekopdrachten op het internet. De gevonden literatuur onderging een nadere selectie op basis van de criteria van relevantie en actualiteit. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan primaire (verdragen, wetten, wetsproducten, jurisprudentie, doctrines) alsmede secundaire rechtsbronnen (internationale en nationale artikelen, commentaren, kranten- en andere mediaberichten. Tijdens deze uitwerking is literatuur kritisch beoordeelt en toegepast. Naast de kernwetgeving zijn ook regelgeving voor de landbouwsector betrokken in de analyse.

De analyse bestaat uit het identificeren, ordenen en interpreteren van de relevante rechtsregels. Hierbij is de Wet Industriële Hennepeteelt getoetst aan bestaande internationale en nationale rechtskaders voor grondenrechten en landbouwsector. Kortom, het onderzoek omvat het verzamelen, lezen, bestuderen en analyseren van juridische documenten om tot een juridisch oordeel te komen.

Opbouw

De thesis is in 3 hoofdstukken onderverdeeld. Hoofdstuk 1 bevat de wijze van regulering van hennep voor industriële doeleinden in Suriname. In hoofdstuk 2 wordt de grondenrechten van de Inheemse en andere in stamverband levende volken besproken. In hoofdstuk 3 vindt er juridische analyse plaats tussen van industriële hennepeteelt en de grondenrechten van de inheemse en tribale volken, waarbij dit middels aanbevelingen wordt afgerond.

Hoofdstuk 1. De regulering van industriële hennep teelt in Suriname in relatie met de internationale -en mondiale richtlijnen voor grootschalige hennep teelt.

Cannabis Sativa L. is een veelzijdige, duurzame plant die door de mens wordt gekweekt.¹⁹ Dit gewas wordt gekweekt voor verschillende doeleinden, variërend voor de productie van textiel en touw tot voedselbron en bouw materiaal.²⁰ In dit hoofdstuk wordt allereerst de algemene informatie over Cannabis Sativa L. behandeld. Dit wordt vervolgd met een uiteenzetting van de internationaalrechtelijke verplichtingen betreffende Cannabis, als landbouwproduct, vervat in Europese Unie (EU) en Verenigde Naties (VN) verdragen. Tenslotte wordt dit hoofdstuk afgesloten met een juridische weergave voor de legale teelt van industriële hennep in Surinaamse.

1.1 Algemene informatie over Hennep

Cannabis Sativa L., is een rechtopstaande, eenjarige plant die één tot zes (1-6) meter hoog wordt en voornamelijk voor recreatieve en medicinale alsmede industriële doeleinden gekweekt.²¹ Het heeft meer dan honderd (100) erkende cannabinoïden, dit zijn chemische verbindingen die verschillende fysiologische effecten hebben op mensen.²² De twee meest opvallende en onderzochte cannabinoïden van de Cannabis Sativa L. plant zijn cannabidiol (CBD) en tetrahydrocannabinol (THC).²³ Hennep en marihuana zijn afkomstig uit deze cannabisplant, maar hebben verschillende concentraties van de chemische stof THC, waarbij marihuana wordt gekweekt voor recreatief of medicinaal gebruikt en hennep voor industriële doeleinden.²⁴ Hennep bestemd voor industriële doeleinden groeit al jaren in verschillende delen van de wereld, waarvan de productie ervan tot voor kort verboden was in Suriname vanwege de associatie met marihuana.²⁵ De regulering van hennep wordt bemoeilijkt door het feit dat er twee voorkomende variëteiten zijn

¹⁹ 'De geschiedenis van hennep', hemppedia.org, 02 september 2021.

²⁰ 'Industriële toepassing', katsu.nl.

²¹ S. Agate et al 2020, vol. 8.

²² Z. Atakan 2012.

²³ Z. Atakan 2012.

²⁴ 'Wat is het verschil tussen cannabis, wiet, hennep of hasjiesj?', Rijksoverheid.nl, 01 april 2025.

²⁵ 'Industriële hennepwet' Suriname staat cannabis met 1% THC toe', cnnbs.nl, 04 september 2023.

van de Cannabis Sativa L. met zeer verschillende eigenschappen. Enerzijds de landbouwvariëteit, bekend onder de gemeenschappelijke noemer hennep. Anderzijds is er de farmacologische variëteit, marihuana.

De CBD is een veilige, niet-verslavende en niet-hallucinogene verbinding die bekend staat om zijn therapeutische profiel. CBD wordt op de markt gebracht en verkocht in de vorm van knoppen, olie en tincturen om zwelling te verzachten en ontspanning te bevorderen.²⁶

De THC is verantwoordelijk voor psychoactieve effecten, die een bedwelmende en hallucinerende werking veroorzaakt wanneer het wordt gerookt.²⁷ Het wordt vaak gebruikt voor medicinale doeleinden en voor recreatief gebruik.²⁸ De hoeveelheid THC aanwezig in het soort cannabis bepaalt echter of deze onder de noemer 'hennep dan wel marihuana' te plaatsen valt.²⁹ In art. 1 van de “Wet Industriële Hennepcultuur” is het THC-gehalte voor hennep vastgesteld op één procent (1%) op basis van droog gewicht. Dit betekent dat Cannabis Sativa L. met een THC-gehalte van meer dan één procent (1%) gecategoriseerd wordt als marihuana en derhalve niet onder de reikwijdte van voornoemde wet valt. Het belangrijkste verschil tussen hennep en marihuana is dus de concentratie aan THC.³⁰

1.2 Internationaalrechtelijke verplichtingen betreffende hennepcultuur vervat in VN- en EU- verdragen

Internationaal zijn er verdragen en verordeningen die specifiek gericht zijn op de teelt van hennep, hetgeen uiteenlopende aspecten behandelen van landbouwpraktijken en beleid op internationaal niveau. In het onderstaande volgt de uitwerking:

1.2.1 Internationaal Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw.³¹

Het Internationaal Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw werd ondertekend op 03 november 2001 tijdens de 31ste Conferentie van de Voedsel- en

²⁶ Iseger & Bossong 2015.

²⁷ MvT Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

²⁸ Bridgeman & Abazia 2017, p. 180-188.

²⁹ MvT Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

³⁰ Rupasinghe et al 2020, vol. 25.

³¹ International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, 2001 (ITPGRFA).

Landbouworganisatie van de Verenigde Naties in Rome, Italië. Het verdrag trad in werking op 29 juni 2004, na ratificatie door het vereiste aantal landen.³²

Het doel van dit verdrag is om duurzame landbouw en voedselzekerheid te bevorderen, in overeenstemming met het Verdrag inzake Biologische Diversiteit.³³ Krachtens het verdrag voor plantgenetische bronnen, moeten verdragsluitende partijen beleidsmaatregelen ontwikkelen voor het behouden en documenteren van deze bronnen, om het duurzaam gebruikt hiervan te bevorderen.³⁴ Alsook een eerlijke en rechtvaardige verdeling van de voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische hulpbronnen,³⁵ inclusief de toegang tot en uitwisseling van deze hulpbronnen.³⁶ Deze voordelen kunnen bestaan uit financiële opbrengsten, kennisuitwisseling, technologieoverdracht, en capaciteitsopbouw. Verder biedt het multilaterale stelsel van het verdrag een kader aan, voor het faciliteren van de toegang tot genetisch materiaal van geselecteerde plantensoorten.³⁷ Ook erkent het verdrag de rechten van boeren als het gaat om het behouden en beschermen van traditionele kennis met betrekking tot plantgenetische bronnen.³⁸ Het verdrag moedigt dus landen aan om maatregelen te nemen om de bijdragen van boeren aan de instandhouding en ontwikkeling van plantgenetische bronnen te waarderen en te beschermen. Tenslotte streeft het verdrag naar een internationale samenwerking voor het beheer van plantgenetische bronnen, door middel van gezamenlijke onderzoeksprogramma's, capaciteitsopbouw, en de uitwisseling van technologieën.³⁹

³² Art. 25 van het Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw, Rome 03 november 2001, (Trb. 2002, 158).

³³ Preambule van het Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw, Rome 03 november 2001, (Trb. 2002, 158).

³⁴ Art. 5 lid 1 van het Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw, Rome 03 november 2001, (Trb. 2002, 158).

³⁵ Art. 13 lid 1 van het Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw, Rome 03 november 2001, (Trb. 2002, 158).

³⁶ Art. 12 lid 3 van het Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw, Rome 03 november 2001, (Trb. 2002, 158).

³⁷ Art. 10 van het Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw, Rome 03 november 2001, (Trb. 2002, 158).

³⁸ Art. 9 van het Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw, Rome 03 november 2001, (Trb. 2002, 158).

³⁹ Art. 7 van het Verdrag Inzake Plantgenetische Hulpbronnen voor Voedsel en Landbouw, Rome 03 november 2001, (Trb. 2002, 158).

Suriname heeft dit verdrag op 11 juni 2002 ondertekend.⁴⁰ Dit betekent dat Suriname zich verplicht om de doelstellingen en verplichtingen van het verdrag na te leven. Als partij bij het verdrag moet Suriname bijdragen aan het wereldwijde systeem voor het beheer van plantgenetische hulpbronnen, waaronder hennep voor de industrie, vanwege de bredere principes van behoud van de biodiversiteit,⁴¹ duurzaam gebruik,⁴² en eerlijke verdeling van voordelen.⁴³ Het is van belang dat Suriname de genetische diversiteit van industriële hennep behoudt en documenteert. Dit kan bijdragen aan de duurzaamheid van de hennepcultuur en het gebruik van hennep in de landbouw. Bij het ontwikkelen van nieuwe henneproducten of rassen zullen hennepbedrijven verplicht moeten worden gesteld, om technologie of kennis terug te geven aan de desbetreffende gemeenschappen, waar dus hennep verbouwd wordt. Dit bevordert niet alleen eerlijke handelspraktijken, maar ondersteunt ook de economische ontwikkeling van deze gemeenschappen.

1.2.2 Verdrag inzake Biologische Diversiteit.⁴⁴

Het Verdrag inzake Biologische Diversiteit werd aangenomen tijdens de Earth Summit in Rio de Janeiro in 1992 en trad in werking op 29 december 1993.⁴⁵ Het is gericht op het behouden van biodiversiteit, het duurzame gebruik van biologische hulpbronnen en de eerlijke verdeling van de voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische bronnen.⁴⁶ Het verdrag bevat bepalingen met betrekking tot de toegang tot genetische hulpbronnen alsmede de verdeling van voordelen hiervan.⁴⁷ In het aanvullend akkoord van dit verdrag, namelijk het Nagoya-protocol inzake toegang

⁴⁰ International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (FAO),

⁴¹ Het verdrag moedigt landen aan om genetische diversiteit van plantensoorten te behouden en te beschermen. Dit geldt ook voor hennep, waarbij het behoud van verschillende genetische variëteiten belangrijk kan zijn voor het aanpassen aan verschillende klimaten, ziekteresistentie en andere eigenschappen.

⁴² Het verdrag bevordert duurzaam gebruik van plantgenetische bronnen, inclusief hennep. Dit betekent dat landen worden aangemoedigd om hennepcultuur op een manier te bevorderen die ecologisch duurzaam is, met aandacht voor bodemgezondheid, watergebruik en biodiversiteit.

⁴³ Het verdrag pleit voor eerlijke en billijke verdeling van voordelen die voortkomen uit het gebruik van genetische bronnen. Dit is van toepassing op de industriële hennepcultuur, waarbij nieuwe variëteiten of genetische eigenschappen kunnen leiden tot commerciële voordelen die eerlijk moeten worden verdeeld tussen betrokken partijen.

⁴⁴ The Convention on Biological Diversity, 1992.

⁴⁵ The Convention on Biological Diversity, 1992.

⁴⁶ Art. 1 van het Verdrag inzake Biologische Diversiteit, Rio de Janeiro 05 juni 1992, (Trb. 1992, 198).

⁴⁷ Preambule Verdrag inzake Biologische Diversiteit, Rio de Janeiro 05 juni 1992, (Trb. 1992, 198).

tot genetische hulpbronnen, is vastgesteld dat er een eerlijke billijke verdeling van de daaruit voordelen moet plaatsvinden.⁴⁸

Het verdrag verplicht lidstaten om maatregelen te nemen voor het in situ behoud van biodiversiteit, wat betekent dat natuurlijke ecosystemen en de habitats van soorten, moeten worden beschermd en duurzaam beheerd. Ook erkent deze de waarde van traditionele kennis van inheemse en lokale gemeenschappen in het behoud van biodiversiteit. Lidstaten moeten samenwerken met deze gemeenschappen om hun kennis, innovaties en praktijken te beschermen.⁴⁹ Een van de vereiste van dit verdrag is dat lidstaten maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat de componenten van biodiversiteit, duurzaam worden gebruikt. Dit omvat het integreren van duurzame teeltpraktijken in nationale en lokale beleidsplannen.⁵⁰ Het verdrag reguleert ook de toegang tot genetische bronnen en vereist dat deze toegang gebaseerd is op Mutually Agreed Terms (MAT: wederzijds overeengekomen voorwaarden) en FPIC van de gemeenschappen.⁵¹ Daarmee wordt bedoeld dat er eerlijke afspraken gemaakt dient te worden en dat de desbetreffende gemeenschappen. De voordelen die hieruit zullen voortvloeien, dienen eerlijk te worden gedeeld met de gemeenschappen.⁵² Landen zijn volgens dit verdrag verplicht om nationale strategieën, plannen of programma's te ontwikkelen voor het behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit.⁵³

Suriname heeft het Verdrag inzake Biologische Diversiteit in 1992 ondertekend tijdens de Earth Summit in Rio de Janeiro en dit geratificeerd op 11 april 1996.⁵⁴ Hiermee heeft het land zich

⁴⁸ "Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity." Dit protocol zorgt ervoor dat de voordelen die voortkomen uit het gebruik van genetische hulpbronnen eerlijk en billijk worden gedeeld met het land van herkomst. Dit kan in de vorm van financiële middelen, technologieoverdracht, of andere vormen van samenwerking.

⁴⁹ Art. 8 van het Verdrag inzake Biologische Diversiteit, Rio de Janeiro 05 juni 1992, (Trb. 1992, 198).

⁵⁰ Art. 10 van het Verdrag inzake Biologische Diversiteit, Rio de Janeiro 05 juni 1992, (Trb. 1992, 198).

⁵¹ Art. 15 van het Verdrag inzake Biologische Diversiteit, Rio de Janeiro 05 juni 1992, (Trb. 1992, 198). De MAT verwijst in de Nagoya protocol naar een overeenkomst die wordt bereikt tussen de partijen die toegang krijgen tot genetische hulpbronnen (zoals onderzoekers of bedrijven) en de partijen die deze hulpbronnen aanbieden (vaak landen of lokale gemeenschappen). Deze overeenkomst bepaalt de voorwaarden waaronder de hulpbronnen mogen worden gebruikt. MAT is een cruciaal onderdeel van de onderhandelingen en legt de basis voor de relatie tussen de betrokken partijen.

⁵² Hier gaat het om Benefit-sharing. Dit is een specifiek onderdeel van de MAT en verwijst naar de manier waarop de voordelen, zoals kennis, technologie en financiële middelen, die voortvloeien uit het gebruik van genetische hulpbronnen, eerlijk worden verdeeld tussen de partij die toegang heeft verkregen en de partij die de hulpbronnen heeft aangeboden. Benefit-sharing kan dus materiële of immateriële voordelen omvatten en is bedoeld om ervoor te zorgen dat degenen die de hulpbronnen leveren, ook profiteren van hun gebruik.

⁵³ Art. 6 van het Verdrag inzake Biologische Diversiteit, Rio de Janeiro 05 juni 1992, (Trb. 1992, 198).

⁵⁴ Country Profiles, cbd.int.

officieel verbonden aan de doelstellingen en verplichtingen van het verdrag. Dit omvat het ontwikkelen en uitvoeren van nationale strategieën en plannen voor het behoud van biodiversiteit, duurzaam gebruik van biologische hulpbronnen, en eerlijke verdeling van de voordelen uit genetische bronnen. Alsook het ontwikkelen van nationale wetgeving en beleidsmaatregelen, om te kunnen voldoen aan de verplichtingen van het verdrag. Dit kan onder meer wetgeving over natuurbehoud, milieubescherming, en het beheer van genetische bronnen omvatten.⁵⁵

Het Verdrag inzake Biologische Diversiteit biedt een juridisch raamwerk dat de industriële hennepcultuur kan beïnvloeden in Suriname. Door de nadruk te leggen op het behoud van biodiversiteit, het duurzaam gebruik van biologische hulpbronnen, en de eerlijke verdeling van voordelen, bevorderen van duurzame en rechtvaardige praktijken in de hennepsector. Industriële hennepcultuur kan bijdragen aan het behoud van biodiversiteit doordat het een gewas is dat in verschillende klimaatzones kan worden geteeld. Het helpt bodems te verrijken en te beschermen. Industriële hennepcultuur moet worden gestimuleerd door duurzame landbouwmethoden te implementeren die de bodemgezondheid verbeteren, watergebruik optimaliseren, en het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen minimaliseren. Bij de verdeling van de voordelen die voortvloeien uit industriële hennepcultuur, moeten de hennepcultuurders de desbetreffende gemeenschappen bij betrekken middels delen van inkomsten, kennis of technologieën.

1.2.3 Verordening (EU) nr. 1307/2013.⁵⁶

Deze verordening maakt deel uit van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de EU, hetgeen het THC-gehalte voor industriële hennep vaststelt, om het onderscheid te maken tussen industriële toepassingen en drugsgelateerde cannabis. Volgens deze regelgeving mag industriële hennep maximaal nul komma twee procent (0.2%) aan THC bevatten in droge stof,⁵⁷ waarbij EU goedgekeurde rassen met stabiele THC-gehalten zijn toegestaan.⁵⁸ Volgens art. 34 zijn lidstaten verplicht om monsters te nemen en te testen, waarbij overschrijding van het gehalte leidt tot vernietiging van de oogst zonder compensatie.⁵⁹ Voor de export naar de EU moet geïmporteerd

⁵⁵ Suriname heeft verschillende wetgevingen en beleidsmaatregelen ontwikkeld die voortvloeien uit de verplichtingen van het Verdrag inzake Biologische Diversiteit. Enkele hiervan zijn de Nationale Biodiversiteitsstrategie en Actieplan (NBSAP) en Wet van 21 mei 2024 (S.B. 2024 no. 56).

⁵⁶ Verordening (EU) nr. 1307/2013.

⁵⁷ Art. 32 lid 6 Verordening (EU) nr. 1307/2013.

⁵⁸ Bijlage 1 punt 5.2 Verordening (EU) nr. 1307/2013.

⁵⁹ Art 35 lid 2 Verordening (EU) nr. 1307//2013.

hennep aan dezelfde normen voldoen en vergezeld gaan met laboratorium certificaten.⁶⁰ De regelgeving vereist teelt registratie en maakt onderscheid tussen verschillende toepassingen: textielvezel en CBD-extracten die zijn toegestaan mits het THC-gehalte onder de limiet blijft, terwijl voor CBD-eind producten een limiet op nul komma nul één procent (0,01%) THC geldt.⁶¹ Sinds de wijziging in 2021 is de limiet in de EU vastgesteld op nul komma drie procent (0.3%).⁶²

In Suriname is, zoals eerder aangegeven, het THC-gehalte vastgesteld op één procent (1%), wat voor exportbelemmeringen zorgt aangezien Surinaamse henneproducten niet aan de EU-importeisen voldoet en hierdoor geweigerd wordt. Suriname moet dit oplossen middels een tweesporenbeleid, waarbij er een THC-gehalte van nul komma drie procent (0.3%) wordt vastgesteld voor de export naar de EU en één procent (1%) voor lokale markt. Alsook moet Suriname investeren in testlaboratoria en de EU-goedkeurde rassen importeren.

1.2.4 Verordening (EU) nr. 2023/1115.⁶³

Deze verordening verbiedt volgens art. 3 de import van grondstoffen en producten, die verband houden met ontbossing of bosdegradatie na 31 december 2020. Het heeft tot doel het gebruiken van grondstoffen en producten te minimaliseren. Handelaren moeten via overheidsdata en/of satellietbeelden de productiegebieden vastleggen, om aan te kunnen tonen dat het land waarvan hun grondstof of product afkomstig is, niet is ontbost na 31 december 2020. Alsmede het toepassen van FPIC-vereiste. De handelaren dienen volgens deze verordening informatie, documentatie en gegevens te verzamelen, en op verzoek deze ter beschikking te stellen aan de daarbij bevoegde autoriteit voor risicobeoordeling. Indien de handelaar na beoordeling niet voldoet en er twijfel is over de ontbossing van de grondstoffen- en/of producten, dan mogen deze grondstoffen- en/of producten niet in handel worden gebracht. Is er na beoordeling niet voldaan aan een van de vereisten, dan moet de handelaar aanvullende audits uitvoeren en correctiemaatregelen nemen.⁶⁴

De EU-verordening voor ontbossing stelt dus eisen op voor de import van grondstoffen en producten. Voor Suriname, waar landbouw grenst aan bosgebieden en de gebieden waar de

⁶⁰ Art. 44 Verordening (EU) nr. 1307/2013.

⁶¹ Verordening (EU) nr. 2015/2283.

⁶² Art 32 lid 6 Verordening (EU) 2021/2115.

⁶³ Verordening (EU) nr. 2023/1115.

⁶⁴ Art. 04 en 10 Verordening (EU) nr.2023/1115.

inheemse en andere in stamverband levende volken wonen,⁶⁵ brengt dit uitdagingen als ontwikkelingskansen met zich mee. De EU stelt kernvereisten met implicaties voor Suriname: ten eerste zoals eerder aangegeven verbiedt dit de productie op grond na 31 december 2020 is ontbost, wat relevant is voor Surinaamse landbouwgronden aan bosgebieden en satellietmonitoring. Ten tweede moet er sprake zijn van FPIC, waarvan Suriname nog geen wetgeving heeft. De juridische consequenties van niet-naleving, omvat de weigering van Surinaamse export naar EU.

Voor Suriname is er dus behoefte aan aanpassing, zoals het ontwikkelen van satellietmonitoringsysteem, implementatie van FPIC-vereiste in nationale wetgeving en harmonisering met EU-normen, alsmede samenwerken via organisaties met de inheemse – en andere in stamverband levende volken. Door het plegen van deze aanpassingen zal Suriname niet allen voldoen aan de EU-importeisen, maar ook kader creëren voor duurzame landbouwontwikkeling die zowel economische als ecologische belangen dient, waardoor het land zijn positie als exporteur van verantwoord geproduceerde producten versterkt en tegelijkertijd de rechten van de inheemse en andere in stamverband levende volken en bosbescherming versterkt.

1.3 De juridische weergave voor de legale teelt van industriële hennep in Suriname

De regulering van Cannabis in Suriname kent een geschiedenis die teruggaat tot de koloniale periode. Na de afschaffing van de slavernij in 1863, werd er in het jaar 1873 de eerste groep arbeidscontracten uit Brits-Indië (India) gehaald.⁶⁶ In India wordt cannabis sinds 900 v.C. geteeld voor medicinale en sociaal-culturele doeleinden en religieuze Hindoe ceremonies.⁶⁷ De visie van de koloniale overheid in Suriname op cannabis leidde tot de opiumverordening van 1908.⁶⁸ Het gebruik van dit middel was hoofdzakelijk beperkt tot Brits-Indiërs en Chinezen.⁶⁹ In hetzelfde jaar werd de reikwijdte van de wet beperkt tot de districten Paramaribo, Marowijne en Nickerie.⁷⁰

⁶⁵ 'Agrarisch Potentieel-Bosbouw', planningofficesuriname.com.

⁶⁶ Makdoembaks 2022, p. 28 – 30.

⁶⁷ Kuddus et al 2013.

⁶⁸ De regeling van de verkoop van opium was een van de voorschriften van de verordening van 17 februari 1908, Gouvernements Blad nr. 13, en gewijzigd bij verordening van 20 januari 1909 Gouvernements Blad nr. 12.

⁶⁹ Makdoembaks2022, p. 100.

⁷⁰ Op 14 december 1908 verscheen er een besluit in het Gouvernements Blad nr. 89, waarin werd bepaald dat verlof tot uitoefenen van het beroep van groot- of kleinhandelaar in opium, met uitzondering van het stadsdistrict en de hoofdplaatsen Nieuw-Nickerie en Albina, voor geen van de districten van Suriname werd verleend.

Vervolgens verscheen er op 01 maart 1918 een algeheel verbod op invoer en verkoop van opium in Suriname.⁷¹

In 1955 werd de Opiumwet (Opw.) aangenomen,⁷² hetgeen geïmplementeerd was in Suriname tijdens de periode dat Suriname een Nederlands overzees gebied was. Deze wet, werd in Nederland aangenomen om het gebruik en de distributie van opium en andere verdovende middelen te reguleren.⁷³ Na de onafhankelijkheid heeft Suriname zijn eigen wetgeving geïntroduceerd om de regulering van verdovende middelen te beheren. De huidige wetgeving in Suriname met betrekking tot verdovende middelen is de WVM.⁷⁴ Deze wet regelt de productie, distributie, en het gebruik van verdovende middelen in Suriname, inclusief cannabis en hennep.⁷⁵ Oorspronkelijk omvatte dit een algeheel verbod op de teelt van cannabis, waarvoor in het jaar 2018 een uitzondering werd gemaakt voor de teelt van hennep voor industriële doeleinden, met de wijziging van de voornoemde wet.⁷⁶ Nu is de Wet Industriële Hennepsteelt, als uitvloeisel van de WVM, aangenomen met als doel het vaststellen van regels voor een deugdelijk en veilige teelt van de industriële hennep vanuit een macro-economisch perspectief.⁷⁷ Bij de wijziging van art. 2 lid 2 en artikel 4 lid 5 van de WVM is de mogelijkheid geschapen voor het legaal telen van hennep voor industriële doeleinden. De wetgever heeft het THC-gehalte naar Surinaamse omstandigheden te weten vastgesteld op 1%.⁷⁸ Het is belangrijk dat er een onderscheid is tussen hennep ten behoeve van industriële doeleinden en psychoactieve cannabis. De regels opgenomen in de Wet Industriële Hennepsteelt en wijzigingen van WVM zijn noodzakelijk om te voldoen aan internationale normen, om economische voordelen te benutten, en om een efficiënte en veilige regulering van de hennepsector te waarborgen. De Wet Industriële Hennepsteelt omvat geen afbakening van het Surinaams territorium ten behoeve van Industriële Hennepsteelt.⁷⁹ De enige voorwaarde voor industriële hennepsteelt is, een vergunning uitgegeven door de daartoe bevoegde instanties namelijk

⁷¹ Makdoembaks 2022, p. 110.

⁷² Wet 12 mei 1928 (Stb. 2025 no.32).

⁷³ Suriname was toentertijd onderhevig aan de regels en reguleringen die in deze wet werden vastgesteld, inclusief die met betrekking tot de controle van opium en andere verdovende middelen zoals cannabis.

⁷⁴ Wet 12 februari 1998 (S.B. 2002 no. 68).

⁷⁵ Wet Verdovende Middelen, dna.sr.

⁷⁶ Art. Wet 12 februari 1998 S.B. 2002 no. 68.

⁷⁷ 'Industriële hennepsteelt wordt legaal in Suriname, dbsuriname.com, 20 oktober 2022.

⁷⁸ Art. 2 Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

⁷⁹ Art. 11 lid 1b Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

NIIHS.⁸⁰ De NIIHS wordt bestuurd door een door de minister Landbouw, Veeteelt en Visserij (LVV) benoemde directie.⁸¹ Voorts is er ook een raad van toezicht welke toezicht zal houden op het functioneren van het NIIHS.⁸² In deze raad hebben zitting: vertegenwoordigers van het Ministerie van LVV, Volksgezondheid, Justitie en Politie (JUSPOL), Openbare Ministerie (OM), de ADEKUS, Associatie van Surinaamse Fabrikanten en Vereniging Surinaams Bedrijfsleven (VSB).⁸³

Op 15 mei 2024 is de gewijzigde Milieu Raamwet in werking getreden, ter ontwikkeling van de duurzame beleids- en milieustrategie, hetgeen een evenwichtige balans creëert tussen economische groei en milieubescherming.⁸⁴ Volgens art. 2 jo. 3 is het Ministerie van Ruimtelijke Ordening en Milieu (ROM) ingesteld, met duidelijke taakverdeling tussen het ministerie en het Nationale Milieu Autoriteit (NMA). Het ministerie van ROM is belast met het vaststellen van het algemeen milieubeleid en strategische kaders, waarbij de uitvoeringsbevoegdheid in handen is van NMA zonder inmenging van het ministerie van ROM. In deze wet heeft de daartoe bevoegde zelfstandig bestuursorgaan met rechtspersoonlijkheid tot taak het beheersen, begeleiden en monitoren van de milieuproblematiek.⁸⁵ Het NMA beoordeelt dus milieueffecten en verleent aparte vergunningen, onafhankelijk van het NIIHS.

Conform het Besluit Taakomschrijving Departementen is het Ministerie van Regionale Ontwikkeling (RO) belast met het onderhouden van de relaties tussen de centrale overheid met dignitarissen en bewoners van het binnenland. Desondanks heeft dit ministerie geen zitting in het bestuur noch de raad opgenomen in de Wet Industriële Hennepteelt. Het Ministerie van RO moet toezicht houden op de naleving FPIC.

Uitgaande op het voorafgaande wordt vastgesteld dat het Surinaamse systeem voor industriële hennepeteelt moet worden uitgevoerd door drie kerninstanties, die nauw samen dienen te werken.

⁸⁰ Art. 8 Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

⁸¹ Art. 4 lid 3 Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

⁸² Art. 7 Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

⁸³ Art. 7 Wet 13 september 2023 (S.B. 2023 no 137).

⁸⁴ Preambule Milieu Raamwet (S.B. 2024 no. 56). Deze wet vormt een kader voor milieubeheer en -bescherming en heeft invloed op diverse sectoren, waaronder de landbouw, industrie en natuurlijke hulpbronnen.

⁸⁵ Art. 2 jo art. 3 Milieu Raamwet (S.B. 2024 no. 56).

Het NIIHS, vallend onder het Ministerie van LVV, ondersteund door een Raad van Toezicht. De NMA, als zelfstandig bestuursorgaan onder het Ministerie van ROM en het Ministerie van RO.

Het is van cruciaal belang dat in de Wet Industriële Hennepteelt expliciet wordt opgenomen dat het Ministerie van RO een formele rol krijgt in het vergunningstraject door het inbouwen van consultatieplicht waar hennep zal worden verbouwd in de gebieden van de inheemse en andere in stamverband levende volken en het opnemen van FPIC-vereiste. Deze wettelijke verankering voorkomt conflicten en zorgt voor een evenwichtige afweging tussen economische ontwikkelingen en de bescherming van traditionele rechten, wat essentieel is voor een duurzame ontwikkeling van deze sector. Indien vergunningen worden verleend zonder naleving van FPIC-procedures, zal dit na de regulering van het grondenrechten vraagstuk, leiden tot: bestuursrechtelijke intrekking van vergunningen, compensatieverplichting via benefit-sharing regelingen, juridische procedures op grond van schending van collectieve rechten en internationale verdragsverplichtingen zoals opgenomen in de jurisprudentie van het inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens.

Hoofdstuk 2 Grondenrechten

De regulering van industriële hennep in Suriname is onlosmakelijk verbonden aan de grondenrechten. Met name de rechten van inheemse en andere in stamverband levende volken die een rol speelt in de discussies over landgebruik, inclusief het gebruik van landbouwgronden voor de teelt van hennep. Dit vraagstuk, waarbij de erkenning van traditionele landrechten, duurzame ontwikkeling, en economische belangen samenkomen.

Om de relevantie van grondenrechten te begrijpen, is het van belang om eerst het begrip mensenrechten onder de loep neemt. Mensenrechten of de rechten van de mens zijn een verzameling van internationaal vastgestelde normen, standaarden en regels ten aanzien van het gedrag van staten zowel tegenover hun eigen burgers als tegenover anderen.⁸⁶ Grondenrechten maken deel uit van mensenrechten, namelijk internationale vastgestelde normen aangaande het gedrag van staten tegenover hun eigen burgers die tot inheemse en andere in stamverband levende volken gerekend kunnen worden. In Suriname is de kwestie van grondenrechten complex en controversieel, vooral waar het gaat om de rechten van inheemse en tribale volken. De discussie draait om de vraag of en hoe de staat deze rechten moet erkennen een vraag die al decennialang speelt.⁸⁷

De ILO-Convention No. 169 geeft aan wie de inheemse en andere in stamverband levende volken in onafhankelijke landen (1989) zijn.⁸⁸ In deze conventie worden de rechten, van inheemse en andere in stamverband levende volkeren op grond nadrukkelijk erkend, waarbij de grondenrechten van deze volken ook uit andere verdragsbepalingen afgeleid kunnen worden. Suriname heeft dit verdrag nog niet geratificeerd.⁸⁹ In het jaar 2021 werd het initiatiefvoorstel voor de Wet Collectieve Rechten inheemse en tribale volken ingediend. Deze ontwerpwet beoogt de wettelijke erkenning van de collectieve rechten en collectieve rechtspersoonlijkheid en rechtsbescherming van de inheemse en de tribale volken. Dit markeert een wezenlijke vooruitgang in de formele

⁸⁶ Baehr 1998, p.17.

⁸⁷ 'Mensenrechten Inheemse Suriname, in het geding?', starnieuws.com, 23 mei 2023.

⁸⁸ Art. 1 lid 1a van de ILO-Convention no. 169, adopted 27 June 1989, 1650 UNTS 383.

⁸⁹ 'Up-to-date Conventions and Protocols ratified by Suriname', normlex.ilo.org.

2025. Suriname heeft deelgenomen aan internationale discussies en initiatieven met betrekking tot inheemse rechten.

erkenning van de rechten van deze gemeenschappen, waarbij dient worden benadrukt dat de implementatie in overeenstemming is met de internationale mensenrechtenverplichtingen voortvloeiend uit geratificeerde verdragen en internationale gewoonterecht.

2.1 Internationale standaarden voor grondenrechten

De ontwikkeling van nationale wetgeving inzake de rechten van inheemse en tribale volken vindt zijn grondslag in het internationale verdragsrecht, zoals opgenomen in het Verdrag van de Verenigde Naties inzake Inheemse Volken en het Verdrag nr. 169 van de Internationale Arbeidsorganisatie over Inheemse en ander in stamverband levende volken. Deze verdragen verplichten Suriname om de rechten, inclusief de grondenrechten, van inheemse en tribale volken te respecteren. Bij het concipiëren van de raamwet Collectieve Rechten voor de Inheemse en Tribale Volken dient de regering conform de internationale standaarden, inclusief de bepalingen van de vonnissen van het inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens tegen de Staat te werken. In de volgende sub paragrafen worden deze standaarden geanalyseerd:

2.1.1 Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 no. 169 (ILO-convention no. 169).

Het internationaal recht heeft de collectieve rechten van inheemse en andere in stamverband levende volken reeds geruime tijd erkend in de Conventie nr. 107 van de Internationale Arbeidsorganisatie (International Labour Organization (ILO)), als pionierverdrag in het jaar 1957. Dit pionierverdrag is later herzien en uitgebreid tot ILO-Conventie nr. 169 (1989) die door de meeste Latijns-Amerikaanse landen, behalve Suriname, is geratificeerd en een juridisch bindend instrument is, waaraan inheemse en andere in stamverband levende volken hun rechten ontleen. Dit conventie verplicht staten tot implementatie in nationaal recht. Art. 1 van dit conventie geeft aan wie tot inheemse of andere in stamverband levende volken wordt gerekend.⁹⁰ In Suriname zijn dit de inheemse (Lokono, Kali'na, Wayana, Trio en Akurio) en tribale volken (Aluku, Kwinti, Matawai, Ndyka, Pamaka en Samaka).⁹¹ Staten worden op grond van art. 2 verplicht tot het voeren van actief beleid ter bescherming van de rechten van deze gemeenschappen. Suriname heeft hiertoe wettelijk de eerste stap gezet middels het initiatiefvoorstel voor de Wet Collectieve Rechten

⁹⁰ In de ILO-Conventie nr. 169 staat dat de grondenrechten als eigendoms- en bezitsrechten van de betrokken volken ter zake van het land dat zij van oudsher bewonen, dienen te worden erkend.

⁹¹ 'Inheemse en Marrongemeenschappen', surinaamsmuseum.net.

voor de Inheemse en Tribale Volken. Ook is krachtens art. 6 jo 15 opgenomen dat deze volken effectieve consultaties en compensaties moeten hebben bij wetgevende of administratieve maatregelen die hen direct raken. In het Saramaka vonnis (2007) is art. 15 toegepast op Suriname, waarbij de staat is veroordeeld tot compensatie.⁹² Art. 13 en 19 behandelt de erkenning van traditionele landrechten. Verder geeft art. 7 aan dat deze volken medezeggenschap dienen te hebben (FPIC). Dit recht op participatie is cruciaal voor het beschermen van hun grondenrechten en hun traditionele manier van leven. In Suriname is er tot nu toe geen wetgeving voor FPIC.

Hoewel Suriname dit ILO-Conventie niet heeft geratificeerd, is het van belang voor de bescherming van de rechten van de inheemse en tribale volken in het land. Het functioneert als soft law, weliswaar niet juridisch bindend, en vormt een moreel uitgangspunt in de beleidsvorming. Mensenrechtenorganisaties en VN-instellingen baseren hun evaluatie op deze conventie. Voor de nationale wetgeving biedt het concrete richtlijnen voor de erkenning van traditionele grondenrechten, FPIC-vereiste en bescherming, culturele erfgoed.

2.1.2 American Convention on Human and Peoples' Rights (ACHPR).

Dit verdrag staat in de Nederlandse taal bekend als het Amerikaans Verdrag inzake de Rechten van de Mens en de Volkeren (AVRM) en werd in 1969 door de OAS aangenomen.⁹³ Op 12 november 1987 is Suriname partij geworden van dit verdrag. Het verdrag is de basis van de activiteiten van de Inter-American Commission on Human Rights (IACHR: Inter-Amerikaanse Commissie voor de Rechten van de Mens) en het Inter-American Court of Human Rights (IAHRM: Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens).⁹⁴ Staten die lid zijn van dit verdrag zijn vrij om het Hof te benaderen om een of meerdere verdragsartikelen nader te verklaren. De jurisdictie van dit verdrag omvat de zaken die betrekking hebben op de interpretatie en de toepassing van de bepalingen. Staten kunnen aan de hand van de jurisprudentie van het Hof afleiden hoe bepaalde verdragsbepalingen geïnterpreteerd moeten worden.⁹⁵ In art. 21 van dit verdrag is het belang van de erkenning van collectieve eigendomsrechten op traditionele gronden opgenomen, alsook het recht op compensatie bij wettelijke onteigening en de verplichting tot effectief landbeheer door staten. In Suriname is art. 21 van dit verdrag toegepast in het Saramaka

⁹² Saramaka People v. Suriname, (november 28, 2007), pars. 129-131.

⁹³AVRM, Pact van San José, 25 november 1969. Inwerkingtreding 18 juli 1978.

⁹⁴ AVRM, Pact van San José, 25 november 1969. Inwerkingtreding 18 juli 1978.

⁹⁵ Jagdew en Gezuis 2014, p. 17.

vonnis, waarin de Saramaka gemeenschap succesvol heeft gevochten voor de erkenning van hun collectieve grondenrechten. In het IACHR oordeelde het Hof dat Suriname zich schuldig heeft gemaakt aan onteigening zonder compensatie, geen erkenning van de grondenrechten en gebrek aan FPIC-vereiste. Volgens art. 25 van dit verdrag moet er toegang zijn tot onafhankelijke rechtbanken, waarbij er mogelijkheid tot schadevergoeding bestaat bij schendingen. Suriname voldoet niet aan dit artikel omdat er beperkte toegang is tot justitie voor landrechtenkwesties. Er is in Suriname ook geen wetgeving die de collectieve landrechten volledig erkent. Hierdoor moeten gemeenschappen die slachtoffers zijn van schendingen terugvallen op het IACHR.

Het is van belang dat Suriname zijn wetgeving gaat aanpassen, waarin de erkenning van collectieve grondenrechten wordt opgenomen, instellen van compensatiemechanisme, toepassen van FPIC-vereiste en verbetering van justitiële toegang.

2.1.3 United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP).

Dit verdrag staat in de Nederlandse taal bekend als de Verklaring inzake de Rechten van Inheemse Volken, die in 2007 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN) werd aangenomen. Het is een niet-bindend maar moreel en politiek gezaghebbend VN-document dat de bestaande mensenrechten toepast op Inheemse Volken. Het doel van deze verklaring is om de rechten van de inheemse volken, zoals grondenrechten, vast te leggen. De UNDRIP bevat geen nieuwe of extra rechten of privileges voor inheemse volken, maar het is een afspiegeling van universele mensenrechten die betrekking hebben op deze volken. In de art. 3-5 van deze verklaring is opgenomen het recht op zelfbeschikking, recht op autonomie in interne aangelegenheden en het recht om eigen instellingen te behouden en te versterken. In Suriname hebben de inheemse nog geen formele autonomie alsook erkenning van zelfbestuur. Verder behandelt art. 26-29 en art. 32 van de Verklaring inzake de Rechten van Inheemse Volken: het recht op erkenning van traditionele gronden inclusief herstel bij onteigening, de verplichting tot eerlijke procedures bij landrechtenkwesties, recht op compensaties en toepassing van FPIC-vereiste. Verder behandelt art. 40 het recht op toegang tot rechtbanken voor geschillenbeslechting.

Suriname heeft als eerder aangegeven bij het AVRMM geen wetgeving die de collectieve landrechten volledig erkent. Het is daarom van belang dit wettelijk te erkennen, toepassen van FPIC-vereiste.

2.2 Surinaamse schendingen met betrekking tot grondenrechten

Internationaal zijn er een aantal vonnissen geweest tegen staten. Een hiervan is de Mayagna-vonnis van 2001.⁹⁶ In het vonnis inzake de Mayagna (Sumo) Inheemse Gemeenschap van Awas Tingni tegen Republiek Nicaragua, werd de staat Nicaragua verantwoordelijk gesteld voor het schenden van het recht op eigendom, opgenomen in art. 21 van het AVRVM, door een vergunning te verlenen binnen de Awas Tingni-gronden, zonder toestemming van de Awas Tingni Gemeenschap. Dit vonnis is van groot belang, omdat het in een bindend oordeel bevestigt dat het gemeenschappelijke eigendom van Inheemse Volken een geheel eigen vorm van eigendom is.⁹⁷

Suriname heeft veroordelingen gekregen wegens schendingen van art. 21 AVRVM,⁹⁸ vergelijkbaar met het Awas Tingni-vonnis. De nadere uitwerking van deze veroordelingen, vanaf 2007 volgt hieronder:

2.2.1 Saramaka- vonnis.

Het Saramaka-vonnis is een belangrijke uitspraak van het IAHRM met betrekking tot Suriname. De zaak, "Judgment of the Inter-American Court of Human Rights in the Case of the Saramaka People v. Suriname", werd uitgesproken op 28 november 2007. Het IAHRM heeft in dit vonnis bepaalt dat de staat Suriname de collectieve eigendomsrechten, met name grondenrechten, van de tribale volken, met name de Saramaka gemeenschap, door het uitgeven van concessies op het tribaal grondgebied heeft geschonden.⁹⁹ Het Hof heeft bij de toetsing van dit vonnis vastgesteld dat er ontbossing en mijnbouwactiviteiten heeft plaatsgevonden op het leefgebied van deze gemeenschap. Verder dat er geen wettelijke erkenning is van de grondenrechten en dat er geen compensatie is gegeven bij vernietiging van leefgebieden.¹⁰⁰ Het hof heeft Suriname toen gevonnist tot erkennen van de grondenrechten van deze gemeenschappen. Het hof heeft daarnaast ook voorwaarden voor het uitgeven van concessies op het grondgebied van de Saramaka vastgesteld. De staat moet garant staan voor de effectieve deelname van de leden van het Saramaka-volk, met betrekking tot de ontwikkeling, exploratie- of winningsplan binnen het

⁹⁶ Jagdew en Gezuis 2014, p. 17-18.

⁹⁷ Jagdew en Gezuis 2014, p.17-18.

⁹⁸ Art. 21 AVRVM "Everyone has the right to the use and enjoyment of his property. The law may subordinate such use and enjoyment to the interest of society. No one shall be deprived of his property except upon payment of just compensation, for reasons of public utility or social interest, and in the cases and according to the forms established by law. Usury and any other form of exploitation of man by man shall be prohibited by law".

⁹⁹ Saramaka People v. Suriname, (November 28, 2007), pars. 101.

¹⁰⁰ Saramaka People v. Suriname, (November 28, 2007), pars. 115

Saramaka territorium. Met andere woorden kan gezegd worden dat het vonnis de nadruk legt op FPIC, als een fundamenteel recht van inheemse en tribale volken. Dit betekent dat staten toestemming moeten verkrijgen van de betrokken gemeenschappen, voordat ze projecten beginnen die hun land of hulpbronnen beïnvloeden. Suriname moet daarnaast garanderen dat het Saramaka-volk en de andere tribale volken redelijkerwijs profiteren van een dergelijk plan op hun grondgebied. Verder de vergoeding van schade. Tenslotte het verplichten van MER.¹⁰¹ De staat moet ervoor zorg dragen dat concessies zullen worden verleend, indien er technische bekwame entiteiten en toezichthoudende staatsorganen zijn geïnstalleerd ten behoeve van sociale effectbeoordelingen.

2.2.2 Kaliña & Lokono-vonnissen, 2015

Het Kaliña en Lokono-vonnis betreft een uitspraak van het IAHRM over de rechten van de Kaliña en Lokono gemeenschappen in Suriname. De uitspraak werd gedaan op 25 november 2005 in de zaak "The Case of the Kaliña and Lokono Peoples v. Suriname". In het vonnis is expliciet opgenomen dat de collectieve rechten, met name grondenrechten, van de Kaliña en Lokono volken op hun land en hulpbronnen erkend. Het benadrukte dat de bescherming van deze rechten verankerd is in internationale mensenrechtennormen en dat de staat Suriname verplicht is deze rechten te respecteren en te waarborgen. Hof benadrukte het belang van het verkrijgen van FPIC van de inheemse gemeenschappen, voordat de Staat acties onderneemt die invloed hebben op hun traditionele land en hulpbronnen.¹⁰² Het Hof oordeelde Suriname om passende maatregelen te nemen om de schade te vergoeden, die de Kaliña en Lokono volken hadden geleden. Dit omvatte het verstrekken van compensatie en het nemen van stappen om de rechten van de gemeenschappen te herstellen en te beschermen.¹⁰³

Het IAHRM heeft in de besproken vonnissen verplichtingen vastgesteld voor Suriname voor wat betreft grondenrechten van de inheemse en tribale volken. In beide vonnissen is Suriname verplicht tot wettelijke erkenning van grondenrechten, toepassen van FPIC-beginsel bij concessieverlening en het versterken van de rol van justitiële autoriteiten. Ondanks deze bindende uitspraken blijft Suriname in gebreke. Deze nalatigheid leidt tot mensenrechtenschendingen en zal directe gevolgen

¹⁰¹ Saramaka People v. Suriname, (November 28, 2007), pars. 129

¹⁰² Kaliñ and Lokono People v. Suriname, (November 25, 2015), pars. 105 - 108.

¹⁰³ Kaliñ and Lokono People v. Suriname, (November 25, 2015), pars. 130-133.

hebben bij de uitgifte van gronden voor industriële hennepcultuur in de gebieden die traditioneel worden bewoond door de inheemse en tribale volken.

2.3 Nationale wet- en regelgeving voor grondenrechten

Suriname is het enige land op het westelijk halfrond waar de rechten van inheemse en tribale volken ten aanzien van hun voorouderlijke gronden en natuurlijke hulpbronnen, niet wettelijk zijn erkend.¹⁰⁴ Volgens art. 41 van de G.W. zijn alle natuurlijke hulpbronnen eigendom van de Staat, die deze dient aan te wenden ten behoeve van de economische, sociale en culturele ontwikkeling van Suriname. Ook is in art. 1 Decreet Beginsel Domeingrond bepaald dat alle grond in Suriname waarop niet door anderen recht van eigendom wordt bewezen, domein is van de Staat. Dit heeft tot gevolg dat de inheemse en tribale volken, die geen eigendomspapieren kunnen overleggen van hun gronden, ook niet als eigenaar hiervan beschouwd worden. De wetgeving kent hen op grond van art. 4 Decreet Beginsel Domeingrond wel gewoonterechten toe die moeten worden geëerbiedigd, tenzij het algemeen belang of nationaal doel wordt geschaad. Volgens de Surinaamse overheid kunnen Inheemse, net als alle andere leden van de bevolking, het individuele recht van grondhuur aanvragen.

Op 16 februari 2022, heeft de commissie van rapporteurs voor de ontwerpwet Collectieve Rechten Inheemse en Tribale Volken samen met belanghebbende actoren van gedachten gewisseld over deze raamwet.¹⁰⁵ Deze conceptwet gaat over de rechten, collectieve rechten, die niet eerder in de Surinaamse wetgeving figureerden. Het beoogt een juridisch kader te bieden voor de erkenning van land- en grondrechten, zelfbeschikking, en culturele rechten van deze gemeenschappen. Het huidige ontwerp zal vooralsnog de basis vormen voor de invulling van internationale verplichtingen door Suriname op het gebied van grondenrechten. De wet heeft als doel de rechten van inheemse en tribale volken te waarborgen, zoals erkend door internationale verdragen en nationale wetgeving. Deze wet is van toepassing op alle Inheemse en Tribale gemeenschappen in Suriname, en betreft zowel hun collectieve rechten als hun rechten op individueel niveau binnen de

¹⁰⁴ 'Inheemse-en tribale volken in collectief als rechtspersonen erkend', dbsuriname.com, 28 september 2021.

¹⁰⁵ 'Hoogtijd dat grondenrechten Inheemse- en Tribale Volken wordt geregeld', dna.sr.

gemeenschap. Anticiperend op het huidig wetsvoorstel “Wet Collectieve Rechten Inheemse en Tribale Volken”, worden enkele rechten van de in stamverband levende volken behandeld:

- de inheemse en de tribale volken in Suriname hebben juridische rechtspersoonlijkheid als collectiviteit en hebben collectieve rechten zoals bepaald in de wet.¹⁰⁶
- de inheemse en de tribale volken en hun dorpsgemeenschappen doen hun collectieve juridisch rechtspersoonlijkheid gelden, middels door hen zelf aangewezen vertegenwoordigers op basis van vastgestelde procedures in overeenstemming met hun cultuur, gebruiken, tradities en traditionele bestuurlijke systemen.¹⁰⁷
- erkenning van de traditionele woon- en leefgebieden van de inheemse en de tribale volken die omschreven wordt als "de geografische gebieden die door Inheemse of Tribale dorpsgemeenschappen bewoond en gebruikt worden en waarmee ze een historische, culturele, spirituele, sociale en economische binding hebben en waarvan zij afhankelijk zijn voor de kwaliteit van hun leven, hun voortbestaan en hun culturele integriteit. Hieronder vallen ook hun traditionele landbouw-, jacht en vis vangstgronden, historische, spirituele en heilige plaatsen en gebieden die voorzien in andere levensbehoeften zoals bouwmaterialen, medicinale, culturele of spirituele planten, recreatie en bescherming".¹⁰⁸

Dit is dus essentieel voor het beschermen van de traditionele levenswijzen en cultuur van deze volken in Suriname.

Voordat Suriname gronden voor industriële hennepcultuur gaat uitgeven in de gebieden van de inheemse en tribale volken, moet de Suriname eerst de grondenrechten van deze gemeenschappen wettelijk erkennen, conform art. 21 AVRVM en de UNDRIP-verplichtingen. Deze erkenning dient expliciet te voorzien in: een verplichte FPIC-vereiste tijdens de vergunningverlening, gegarandeerde benefit-sharing, zoals vereist door het AVRVM in de Saramaka- en Kaliña en Lokono vonnissen.

¹⁰⁶ Art. 3 lid 1 conceptwetsvoorstel “Wet Collectieve Rechten Inheemse- en Tribale Volken”, 2022.

¹⁰⁷ Art. 3 lid 2 conceptwetsvoorstel “Wet Collectieve Rechten Inheemse- en Tribale Volken”, 2022.

¹⁰⁸ Art. 7 lid 1 conceptwetsvoorstel “Wet Collectieve Rechten Inheemse- en Tribale Volken”, 2022.

Hoofdstuk 3 De juridische toetsing van de regulering van industriële hennep teelt aan de grondenrechten van de inheemse en tribale volken

Bij de regulering van industriële hennep teelt in Suriname, in de gebieden waar de inheemse en tribale volken wonen, zijn er belangrijke juridische en beleidsmatige regels nodig, die zowel de internationale verplichtingen als de nationale wetgeving in acht nemen. In het navolgende vindt er een rechtsvergelijkende analyse plaats met aanbevelingen.

Juridische analyse en weerlegging van tegenargumenten tussen industriële hennep teelt en grondenrechten in Suriname

Voor een duurzame en juridisch verantwoorde industriële hennep teelt in Suriname, is het van belang dat er een juridische analyse plaatst tussen de Wet Industriële Hennep teelt, verdragen voor hennep, als landbouwgewas, en de verplichtingen die voortvloeien uit internationale mensenrechteninstrumenten inzake de erkenning en beschermen van de grondenrechten van de inheemse en andere in stamverband levende volken.

Wet Industriële Hennep teelt als sectorale wet.

De Wet Industriële Hennep teelt beoogt een juridisch kader te scheppen voor de teelt en verwerking van hennep, onder meer door de vaststelling van THC-gehalte alsook het bevorderen van economische kansen. Hoewel de wet een sectorale wet is die niet primair over grondenrechten gaat, creëert zij wel degelijk een direct raakvlak met deze rechten door de toewijzing van gronden voor hennep teelt mogelijk te maken. Derhalve dient de wet te voorzien in een verwijzingsbepaling naar de procedures die garanderen dat de grondenrechten van de inheemse en andere in stamverband levende volken worden gewaarborgd. Deze noodzaak vloeit voort uit de internationale verplichting krachtens art. 21 AVR, zoals geïnterpreteerd in de jurisprudentie door het IAHRM in het vonnis *Saramaka People vs. Suriname* en *Kaliña en Lokono vs. Suriname*.

Tegen dit argument wordt aangevoerd dat de Wet Industriële Hennep teelt een sectorale wet die zich beperkt tot het stellen van regels voor teelt en verwerking, en dat de uitgebreide bepalingen over mensenrechten thuishoren in algemene wetten zoals de Wet Collectieve Rechten Inheemse en Tribale Volken. Dit argument houdt echter geen stand in het licht van de jurisprudentie van het IAHRM. Het hof heeft in de voornoemde zaken (*Saramaka - en Kaliña en Lokono vs Suriname*) benadrukt dat de staat een positieve verplichting heeft om mensenrechten te waarborgen. Een wet

die economische activiteit mogelijk maakt die rechtstreeks ingrijpt op grondenrechten, moet derhalve binnen haar eigen kader waarborgen inbouwen tegen misbruik. Het uitsluitend verwijzen naar toekomstige of algemene wetgeving creëert een rechtsvacuüm en is in strijd met deze verplichting, zoals blijkt uit eerdere veroordelingen van Suriname door het IAHRM.

Niet-implementeren van FPIC

Ten tweede is het FPIC-vereiste niet geïmplementeerd in de Wet Industriële Hennepteelt, ondanks dit een verplichting is krachtens art. 32 van de UNDRIP en bevestigd in het vonnis *Kaliña en Lokono vs. Suriname*. Door het NIIHS uitgevoerde vergunningstraject voorziet niet in deze FPIC, wat een omissie vormt. Een correcte implementatie van FPIC zou een gedetailleerde procedureel traject moeten waarborgen, bestaande uit vier kernfasen: allereerst de vrijheid van toestemming zonder dwang, intimidatie of mutilatie; ten tweede de voorafgaandelijkheid waarbij het proces volledig moet zijn afgerond voor de vergunningverlening; ten derde de geïnformeerdheid door volledige en objectieve voorlichting over alle projectaspecten inclusief de effecten; en ten vierde de daadwerkelijke toestemming via vertegenwoordigers volgens traditionele besluitvormingsstructuren.¹⁰⁹

Tegen deze analyse wordt aangevoerd dat de integratie van FPIC in de Wet Industriële Hennepteelt niet nodig is en contraproductief zal zijn. Volgens dit tegenargument biedt het bestaande institutionele kader, waaronder het Ministerie van RO krachtens het Besluit Taakomschrijving Departementen, reeds voldoende waarborging voor consultaties. En zal het creëren van aanvullende procedures leiden tot bureaucratische vertraging en het investeringsklimaat schaden

Deze redenering houdt echter geen stand bij juridische toetsing. Allereerst is het Ministerie van RO, belast met het onderhouden van de relatie tussen de centrale overheid en gemeenschappen, niet opgenomen in de Wet Industriële Hennepteelt waardoor er geen formele rol is toegekend in het vergunningstraject. Dit ondermijnt de institutionele kennis en communicatielijnen voor een effectief FPIC-proces. De stelling dat FPIC het investeringsklimaat schaadt, gaat voorbij aan het zicht dat rechtszekerheid en conflictpreventie essentieel zijn voor duurzame investering. Bovendien is in de ILO-Conventie nr. 169 en het UNDRIP internationale normen opgenomen voor de toepassing van benefit-sharing, waarbij er een billijke winstderving en schadevergoeding moet zijn bij milieueffecten. In de Wet Industriële Hennepteelt is er geen regeling voor benefit-sharing

¹⁰⁹ Art. 32 UNDRIP art. 6 en 15 ILO-Convention, *Kalina & Lokono vs Suriname*.

en compensatiemechanisme geïmplementeerd. Dit leidt tot een scheve verhouding waarbij investeerders profiteren van de voordelen, terwijl de gemeenschappen de lasten dragen, in strijd met het billijkheidsbeginsel van het Inter-Amerikaans Hof.

Ontbreken MEA/MER-verplichting

Een belangrijk aandachtspunt bij de regulering van industriële hennepcultuur is het ontbreken van de expliciete Milieu Effecten Analyse (MEA)- waarvan MER-plicht een wezenlijk onderdeel is in de Wet Industriële Hennepcultuur. Ondanks dat zowel de Milieuraamwet als Besluit Milieu Effecten Analyse een algemeen kader bieden, is specifieke opname in de sectorale wet van belang.¹¹⁰ Hoewel industriële hennepcultuur niet expliciet als project type in het MEA-besluit is opgenomen, valt zijn krachtens art. 2 lid 1 van dit besluit onder de reikwijdte van landbouwprojecten op secundaire bossen die niet als braakland kunnen worden geclassificeerd. Waarbij projecten tot vierentwintig hectare onder MEA-plicht voor Categorie B vallen, en grootschalige projecten boven vierentwintig hectare onder Categorie A. Dit betekent dat voor hennep projecten de wetgever verplicht is een MEA-proces te doorlopen, culminerend in een MER. Desalniettemin is de expliciete opname van deze verplichting in de Wet Industriële Hennepcultuur noodzakelijk voor rechtszekerheid, effectieve handhaving, bescherming van mensenrechten en economische belangen.

Als tegenargument wordt aangevoerd dat de bestaande regelgeving – de Milieuraamwet en het MEA-besluit- reeds voldoende basis bieden voor milieutoetsing. De opname van deze verplichting in de Wet Industriële Hennepcultuur zal leiden tot onnodige regeldruk.

De relevantie van MEA en MER-plicht wordt benadrukt door de praktijk dat hennep vaak wordt geteeld op gronden die via ontbossingen zijn vrijgemaakt, met name in de gebieden van de inheemse en tribale volken. Zonder een gedegen milieutoetsing en daarbij behorende rapport zal dit bijdragen aan bodemdegradatie, biodiversiteitsverlies en aantasting van de leefgebieden. Dit in strijd met nationale en internationale milieunormen, alsmede de rechten van deze gemeenschappen op hun gronden en gezonde leefomgeving, zoals opgenomen in art. 21 AVRMO. Bovendien stelt de EU-verordening 2023/1115 due diligence-eisen aan bedrijven om aan te tonen dat hun producten

¹¹⁰ Krachtens de begripsbepalingen opgenomen in art. 1 van het Staatsbesluit van 12 februari 2025 ter uitvoering van artikelen 22 lid 1 en 25 van de Milieu Raamwet (S.B. 2020 no. 97) (Besluit Milieu Effecten Analyse), vloeit het rapport van MER voort uit MEA.

en grondstoffen bij export naar de EU niet gelinkt is aan ontbossing na december 2020. Het ontbreken van de MEA en MER-plicht in de wet belemmert de naleving hiervan, wat zal leiden tot exportbeperkingen, sancties en economische schade. Derhalve moet de wet een expliciete opname van MEA-plicht bevatten, waarin de volgende elementen zijn gewaarborgd: allereerst de criteria zoals teeltoppervlakte en locatie van ecologische gebieden; ten tweede volledige integratie in het vergunningstraject waarbij een vergunning niet-ontvankelijk is zonder goedgekeurd MER; ten derde verplichte participatie en integratie van FPIC- procedures in het MEA-proces; ten vierde toetsing van mensenrechtelijke impact; en tenslotte de verplichting tot documentatie voor due diligence. Alleen via een degelijk gedetailleerde verankering in de sectorale wet zelf zal de industriële hennepcultuur in Suriname op duurzame, rechtmatige en economisch haalbaar worden vormgegeven.

Gebrekkige toegang tot effectieve rechtsmiddelen

Ten slotte is Suriname krachtens de bepalingen opgenomen in het AVR en UNDRIP verplicht om een effectief rechtsmiddel te bieden tegen schendingen van fundamentele rechten. Deze verplichting bevat de bescherming van collectieve rechten van de inheemse en tribale volken, waaronder grondenrechten. In Suriname voorziet het initiatiefvoorstel voor de Wet Collectieve Rechten Inheemse en Tribale Volken niet in procedures voor de beslechting van landenrechten geschillen. Hierdoor ontbreekt een juridisch mechanisme voor deze gemeenschappen, waartoe dit leidt en deze dus gedwongen zullen worden om zich te wenden tot het IAHRM, zoals het vonnis *Saramaka People vs. Suriname*.

Hiertegen wordt aangevoerd dat de bestaande rechtsgang voldoende waarborging biedt voor geschillenbeslechting en dat opname van specifieke procedures in sectorale wetten tot versnippering van het rechtsbestel zal leiden. Volgens dit argument zal aanvullende rechtsmiddelen complexiteit introduceren.

Het Hof heeft Suriname veroordeeld jegens het niet bieden van toegankelijke en adequate rechtsmiddelen aan de inheemse en tribale volken. De Wet Industriële Hennepcultuur reguleert een economische activiteit die kan leiden tot schendingen van de rechten van voornoemde gemeenschappen. Het is essentieel dat deze wet procedures bevat voor geschillenbeslechtingen over landrechten, ter voorkoming dat de inheemse en tribale volken worden blootgesteld aan rechtsschendingen. De opname van rechtsmiddelen geeft invulling aan de internationale

verplichting om effectieve nationale rechtsbescherming te bieden. Zonder deze waarborging loopt Suriname het risico op hernieuwde beoordeling door IAHRM en wordt de rechtszekerheid voor zowel de inheemse en tribale volken als betrokken partijen in de hennepteelt ondermijnt. De integratie van effectieve rechtsmiddelen in de wet is derhalve geen versnippering, maar een invulling van de internationale verplichting tot het bieden van daadwerkelijke rechtsbescherming. Deze waarborging is een voorwaarde voor duurzame en rechtmatige ontwikkeling van de sector, waarbij zowel de rechten van de gemeenschappen en de belangen van de investeerders worden gediend.

Uit het voorafgaande analyse blijkt dat de Wet Industriële Hennepteelt tekortschiet. Of het nu gaat om het ontbreken van FPIC, gebrek aan benefit-sharing, het weglaten van MEA-verplichting of het niet bieden van effectieve rechtsmiddelen. De wet vereist aanvulling om te voldoen aan internationale verplichtingen voor een rechtmatige en duurzame ontwikkeling van de sector.

Conclusie

Geconcludeerd wordt dat de regulering van industriële hennepcultuur in Suriname knelpunten vertoont in relatie tot grondenrechten van de inheemse en tribale volken. De wet voor industriële hennepcultuur voorziet niet in de waarborging van de internationale verdragsverplichtingen, waaronder de verplichting tot FPIC, benefit-sharing, effectieve milieubeoordeling, MEA, MER-verplichting en effectieve rechtsmiddelen. Het verlenen van vergunningen voor industriële hennepcultuur op de traditionele gronden zonder dat deze vereisten te voldoen, levert derhalve een schending op van deze rechtsverplichtingen. Dit stelt de staat bloot aan nieuwe juridische procedures en veroordeling door het IAHRM. Voorts creëert de wet rechtsonzekerheid voor vergunninghouders, omdat vergunningen die zonder inachtneming van FPIC-beginsel en MEA procedures, juridisch aanvechtbaar zijn. Er zijn economische consequenties. Het niet voldoen aan de EU-verordeningen, heeft als gevolg weigering van hennepproducten op de EU-markt, hetgeen exportbelemmering en financiële schade tot gevolg heeft.

Op basis van deze analyse wordt geconcludeerd dat Suriname haar wetgeving dient te herzien, om te aan haar internationale verplichtingen te voldoen en rechten van de inheemse en tribale volken daadwerkelijk te waarborgen. De voorgestelde wetswijzigingen zijn noodzakelijk om te voorkomen dat Suriname in strijd handelt met het Verdrag Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw; het Verdrag inzake Biologische Diversiteit; de ILO-conventie no. 169; het AVRML; de UNDRIP en EU-verordeningen. De integratie van FPIC, benefit-sharing, analyse MEA, MER-verplichting, effectieve rechtsmiddelen in de wet is een essentiële voorwaarde voor rechtmatige en duurzame ontwikkeling van industriële hennepsector, waarbij de economische belangen in evenwicht worden gebracht met de bescherming van grondenrechten.

Aanbevelingen

Geïntegreerde oplossing voor duurzame Industriële Hennepteelt in Suriname

Zoals geanalyseerd volgt in het onderstaande aanbevelingen. Deze hebben tot doel om bestaande Surinaamse wetgevingen en initiatiefwetvoorstellen te herzien, met inachtneming van VN- en EU verdragen, verklaringen en verordeningen

1. Implementatie van FPIC in het vergunningstraject

Het vergunningstraject van het NIIHS in de Wet Industriële Hennepteelt schiet te kort in het waarborgen van FPIC, hetgeen in strijd is met art. 32 UNDRIP en art. 6 ILO-conventie no. 169. Deze verdragsverplichtingen vereisen participatie van de Inheemse- en andere in Stamverband levende volken bij besluiten over projecten die hun leefgebieden raken. Om dit probleem dient middels een drieledig FPIC-proces worden opgelost, waarbij het Ministerie van RO voorconsultaties organiseert via dorpsvergaderingen ter informatieverspreiding. Daarnaast besluitvorming waarbij er gemeenschapsreferendum bij projecten plaats vindt, met er in de wet opgenomen en vastgestelde gekwalificeerde meerderheid als vereiste. Tenslotte het instellen van een onafhankelijke FPIC-commissie met VN-observateurs voor de monitoring op de naleving van FPIC, die jaarlijks rapportage uitbrengen aan het IAHRM en DNA. Dit proces dient wettelijk verankerd worden in Wet Industriële Hennepteelt.

2. Benefit-sharing en de regeling van compensatie

De huidige wet voor Industriële Hennepteelt voorziet ook niet in een regeling voor winstverdeling en compensatie, wat in strijd is met art. 15 van de ILO-conventie no 169 en art. 32 van de UNDRIP. Suriname zal aan deze verplichting voldoen door het invoeren van compensatiestelsel, waarbij er bij grootschalig henneprojecten naast een financiële compensatie, kennis en technologieën ook co-beheersvormen wordt geïmplementeerd. Het is van belang dat er in de wet een art. wordt opgenomen die hennepelers verplicht stelt om een deel van de opbrengsten af te dragen aan de gemeenschappen op wiens grondgebied de teelt plaatsvindt. Het is essentieel dat er een fonds wordt opgericht, gevoed door sectorheffing, dat ten goede komt van juridische ondersteuning van de gemeenschappen en ecologisch herstel. Het NIIHS wordt dan als

toezichthouder aangewezen om de naleving van deze verplichtingen te handhaven, met bevoegdheid tot opleggen van sancties bij niet naleving.

3. Milieubeheer en MEA-verplichting bij de industriële hennepcultuur

In de wetgeving voor de teelt van hennep ten behoeve van de industrie is er expliciet geen art. voor de uitvoering van MEA, ondanks de teelt hiervan gevolgen zal hebben voor bodemkwaliteit en aantasting biodiversiteit dit in strijd met het Verdrag voor Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw alsmede het Verdrag inzake Biologische Diversiteit. Dit gebrek aan regulering is vooral problematisch wanneer de teelt plaats vindt in de leefgebieden van de Inheemse- en Tribale Volken, in strijd met de bestaande MEA-verplichting zoals opgenomen in Milieuraamwet. Om dit te verhelpen moet de verplichting van MEA in Wet Industriële Hennepcultuur opgenomen worden met het besteden van aandacht aan de impact op de leefgebieden van de voornoemde gemeenschappen, effecten op de lokale ecosystemen en biodiversiteit, en de gevolgen van bodemkwaliteit. Daarbij dient er te worden bepaald dat de resultaten van MEA openbaar wordt gemaakt en dat betrokken gemeenschappen toegang krijgen tot de rapportages, MER.

4. Gebrek aan effectieve rechtsmiddelen

Suriname schendt haar internationale verplichting door het bieden van onvoldoende rechtsbescherming aan de Inheemse- en Tribale Volken in het initiatiefvoorstel voor de collectieve rechten van deze gemeenschappen en de hennep wetgeving. Dit in strijd met art 25 van de AVRMO en art. 40 van de UNDRIP. Dit probleem wordt verholpen door het opnemen van geschillenregeling in het voorstel en zorgen voor institutionele versterking middels oprichten van een onafhankelijk adviesorgaan voor juridische ondersteuning van de betrokken gemeenschappen.

Literatuurlijst

Boeken:

- **Baehr 1998**
P.R. Baehr. De rechten van de mens: Universaliteit in de praktijk, (Amsterdam: Boom, 1998), p. 17;
- **Booth 2004**
M. Booth. Cannabis: A History (Londen: Transworld Publishers, 2004), hoofdstuk 1;
- **Jagdew en Gezuis 2014**
E. Jagdew & H. Gezuis (red). Grondenrechten in Suriname. Het vraagstuk nader bekeken., (Paramaribo: Instituut voor Maatschappijwetenschappelijk Onderzoek van de Anton de Kom Universiteit van Suriname, 2014), p. 17-18;
- **Makdoembaks 2022**
Makdoembaks. Lachmon en Hindostaanse Godfathers in Suriname, (Paramaribo: Elikser B.V. Uitgeverij, 2022), p. 28 – 30, ISBN: 9789076286365;
- **Makdoembaks 2022**
Makdoembaks. Lachmon en Hindostaanse Godfathers in Suriname, (Paramaribo: Elikser B.V. Uitgeverij, 2022), p. 100 en 110, ISBN: 9789076286365.

Verdragen:

- Verdrag betreffende Inheemse en in stamverband levende volken in onafhankelijke landen (ILO convention no. 169), Geneve 27 juni 1989, Trb 1990,92;
- Verdrag inzake Biologische Diversiteit, Rio de Janeiro 05 juni 1992, Trb. 1992, 198;
- Verdrag inzake Plantgenetische Bronnen voor Voedsel en Landbouw, Rome 03 november 2001, Trb. 2002, 158;
- Amerikaans Verdrag inzake de Rechten van de Mens, Pact van San José 22 november 1969, Trb 1980, 31.

Verordeningen:

- Verordening (EU) nr. 1307/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 17 december 2013 tot vaststelling van voorschriften voor rechtstreekse betalingen aan landbouwers in het kader van de steunregelingen van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 637/2008 van de Raad en Verordening (EG) nr. 73/2009 van de Raad;
- Verordening (EU) nr. 2015/2283 van het Europees Parlement en de Raad van 25 november 2015 betreffende nieuwe voedingsmiddelen, tot wijziging van Verordening (EU) nr. 1169/2011 van het Europees Parlement en de Raad en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 258/97 van het Europees Parlement en de Raad en Verordening (EG) nr. 1852/2001 van de Commissie;
- Verordening (EU) 2021/2115 van het Europees Parlement en de Raad van 2 december 2021 tot vaststelling van voorschriften inzake steun voor de strategische plannen die de lidstaten in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid opstellen (strategische

GLB-plannen) en die uit het Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF) en het Europees Landbouwfonds voor plattelandsontwikkeling (ELFPO) worden gefinancierd, en tot intrekking van Verordeningen (EU) nr. 1305/2013 en (EU) nr. 1307/2013;

- Verordening (EU) nr. 2023/1115 van het Europees Parlement betreffende het op de markt van de Unie aanbieden en de uitvoer uit de Unie van bepaalde grondstoffen en producten die met ontbossing en bosdegradatie verband houden, en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 995/2010 (EU-Deforestation Regulation).

Vonnissen:

- Kaliñ and Lokono People v. Suriname, IACHR Serie C. NO 309 (November 25, 2015);
- Saramaka People v. Suriname, IACHR Serie C. NO. 172 (November 28, 2007).

Rapporten:

- **A work in Progress with Great Potential, Hemp Benchmarks, 7 februari 2022**
Hemp Benchmarks. The Latin America Hemp Market. A work in Progress with Great Potential (7 februari 2022);
- **De Nationale Biodiversiteitsstrategie en Actieplan (NBSAP);**
- **Ministerie van Financiën en Planning 2021**
Ministerie van Financiën en Planning 2021. Herstelplan 2020 -2022: Een solide basis voor economische groei en institutionele versterking, Suriname, DNA, 2021.

Wetvoorstellen:

- Voorstel van wet houdende regels inzake de teelt van Hennep ten behoeve van industriële doeleinden en wijziging WVM, ingediend op 31 augustus 2018, DNA-voorstelnummer 1477/18;
- Voorstel van Wet houdende regels inzake de Industriële Hennep alsmede de oprichting van het Nationale Instituut voor Industriële Hennep teelt Suriname (NIIHS) en nadere wijziging van de WVM, aangeboden op 15 februari 2022, Agenda-nummer 266/22;
- Ontwerpwet Wet Collectieve Rechten Inheemse- en Tribale Volken, 2022.

Wetten, Verordeningen en Besluiten:

- Besluit van 14 december 1908, Gouvernements Blad nr. 89;
- De verordening van 17 februari 1908, Gouvernements Blad nr. 13;
- De verordening van 20 januari 1909, Gouvernements Blad nr. 12;
- De Wet van 13 september 2023 (S.B. 2023 no. 137), houdende regels inzake de Industriële Hennep teelt alsmede oprichting van NIIHS en wijziging WVM (S.B. 1998 no 14, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2018 no 65) (Wet Industriële Hennep teelt);
- GRONDWET VAN DE REPUBLIEK SURINAME (S.B. 2023 no. 157), houdende nadere wijziging (S.B. 1987 no. 116, zoals laatstelijk gewijzigd bij 1992 no.38 (G.W.));
- Wet van 21 mei 2024 (S.B. 2024 no. 56), houdende wijziging van de Milieu Raamwet (S.B. 2020 no. 97);

- Wet van 12 mei 1928, tot vaststelling van bepalingen betreffende het opium en andere verdovende middelen, zoals laatstelijk gewijzigd bij Stb. 2025 no.32;
- WET van 12 februari 1998 (S.B. 1998 no. 14), houdende vaststelling van de wet verdovende middelen (Wet verdovende middelen), gelijk zij luidt na de daarin aangebrachte wijzigingen bij S.B. 2002 no. 68.

Wetenschappelijke artikelen:

- **Agate et al 2020**
S. Agate, P. Tyagi, V. Naithani, L. Lucia en L. Pal. Innovating generation of nanocellulose from industrial hemp by dual asymmetric centrifugation, ACS Sustainable Chemistry & Engineering, 2020, vol 8;
- **Atakan 2012**
Z. Atakan. Cannabis: a complex plant: Different compounds and different effects on individuals, Therapeutic Advances in Psychopharmacol, 2012, 2;
- **Bridgeman & Abazia 2017**
M.B. Bridgeman en D.T. Abazia. Medicinal cannabis: History, pharmacology, and implications for the acute care setting, Pharmacy and Therapeutics 2017, p. 180-188;
- **Iseger & Bossong 2015**
T.A. Iseger en M.G. Bossong .A systematic review of the antipsychotic properties of cannabidiol in humans, Schizophr. Research (2015), DOI: 10.1016/j.schres.2015.01.033;
- **Kuddus et al 2013**
Kuddus et al. Cannabis sativa: An ancient wild edible plant of India, (India: 2013), DOI: 10.9755/ejfa.v25i10.16400;
- **Pal & Lucia 2019**
L. Pal en L.A. Lucia. Renaissance of industrial hemp: A miracle crop for a multitude of products, BioResources 2019, p. 2460-2464;
- **Rupasinghe et al 2020**
H.V. Rupasinghe, A. Davis, S.K. Kumar, B. Murray en V.D. Zheljazkov. Industrial hemp (Cannabis sativa subsp. sativa) as an emerging source for value-added functional food ingredients and nutraceuticals, Molecules 2020, vol. 25, no. 18.

Websites:

- **Agrarisch Potentieel-Bosbouw’, planningofficesuriname.com.**
<https://www.planningofficesuriname.com/uncategorized/agrarisch-potentieel-bosbouw/>.
- **De rijke geschiedenis van de Cannabis Sativa plant’, Tijd voor je tuin, 16 juni 2022**
<https://www.tijdvoorjetuin.nl/de-rijke-geschiedenis-van-de-cannabis-sativa-plant/>.
- **De geschiedenis van hennep’, hemppedia.org, 02 september 2021.**
<https://nl.hemppedia.org/de-geschiedenis-van-hennep/>.
- **Fact sheet baselinestudie van inheemse volken in Suriname’, vids.sr, maart 2021.**
https://vids.sr/wp-content/uploads/2021/03/Bijlage-2-Fact-sheet-Baseline-Inheemse-volken_NL.pdf.
- **‘Hoogtijd dat grondenrechten Inheemse- en Tribale Volken wordt geregeld’, dna.sr.**

DNA. Hoogtijd dat grondenrechten Inheemse- en Tribale Volken wordt geregeld, <https://www.dna.sr/nieuws/hoogtijd-dat-grondenrechten-inheemse-en-tribale-volken-wordt-geregeld/mobiel>.

- **Industriële toepassing, katsu.nl.**
<https://www.katsu.nl/information.php?id=5>.
- **Industriële hennepwet' Suriname staat cannabis met 1% THC toe', cnnbs.nl, 04 september 2023** <https://www.cnnbs.nl/industriële-hennepwet-suriname-staat-cannabis-met-1-thc-toe/>.
- **Industriële hennep teelt wordt legaal in Suriname, dbsuriname.com, 20 oktober 2022.** <https://www.dbsuriname.com/2022/10/20/industriële-hennep-teelt-wordt-legaal-in-suriname/>, 20 oktober 2022.
- **Inheemse en Marrongemeenschappen', surinaamsmuseum.net.**
<https://www.surinaamsmuseum.net/inheemsen/#:~:text=Inheemsen%20worden%20in%20Suriname%20meestal%20onderverdeeld%20in%20bovenlands,in%20het%20zuiden%20Trio%20en%20Akurio%20te%20vinden.>
- **Inheemse-en tribale volken in collectief als rechtspersonen erkend', dbsuriname.com, 28 september 2021.**
- *Dbs. Suriname Inheemse- en Tribale Volken in collectief als rechtspersonen erkend'*, *dbsuriname. Com*, 28 september 2021.
<https://www.dbsuriname.com/2021/09/28/inheemse-en-tribale-volken-in-collectief-als-rechtspersonen-erkend/>
- **Ook Nederlandse bedrijven verdienen aan cannabis', Wapwinkel, 17 januari 2019**
<https://www.wapwinkel.com/blog/ook-nederlandse-bedrijven-verdienen-aan-cannabis/>.
- **Mensenrechten Inheemse Suriname, in het geding?', starnieuws.com, 23 mei 2023.**
<https://www.starnieuws.com/index.php/welcome/index/nieuwsitem/75782#:~:text=Onlangs%20werd%20de%20samenleving%20opgeschrikt%20door%20hevige%20onlusten,diverse%20maatschappelijke%20groepen%20binnen%20de%20samenleving%20C%20ware%20verdeeld,> 23 mei 2023.
- **Paauwe 2023.**
Voorstel Alternatief Nationaal Landbouwplan Suriname 2023-2030, ontwikkeld door M. Paauwe. <https://www.discover-suriname.com/downloads/nationaal-landbouwplan-Suriname-2023-2030.pdf>.
- **REDD+ Suriname', surinaamredd.org,** <https://surinaamredd.org/en/reddplus-suriname/>.
- **Suriname-Agricultural land (% of the land area)', Tradingeconomics.com**
<https://tradingeconomics.com/suriname/agricultural-land-percent-of-land-area-wb-data.html>.
- **Wat is het verschil tussen cannabis, wiet, hennep of hasjiesj?', Rijksoverheid.nl, 01 april 2025,** <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/experiment-gesloten-coffeeshopketen-wietexperiment/vraag-en-antwoord/wat-is-het-verschil-tussen-cannabis-wiet-hennep-of-hasjiesj>.
- **Wet Verdovende Middelen, dna.sr.** <https://dna.sr/wetgeving/surinaamse-wetten/wijzigingen-na-2005/wet-verdovende-middelen-16-juli-2018/>.
- **Up-to-date Conventions and Protocols ratified by Suriname', normlex.ilo.org,** https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=1000:11200:::~:P11200_INSTRUMENT_SORT:2.